การพัฒนา โคก หนอง นา อย่างยั่งยืน ตามแนวพุทธสันติวิธี*

SUSTAINABLE DEVELOPMENT OF KHOK NONG NA BY BUDDHIST PEACEFUL MEANS

ชัยฤทธิ์ ขวัญสอน
Chairit Kwunsorn
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
Mahachulalongkornrajavidyalaya University
Corresponding Author E-mail: nid 152650@gmail.com

บทคัดย่อ

บทความนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาการใช้หลักพุทธสันติวิธี ตามแนวคิดการพัฒนา โคก หนองนา โมเดล พบว่า การพัฒนาโคก หนอง นา เป็นไปเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน ตามหลักสากล และบริบทวิถีการดำรงชีวิตของสังคมไทยได้จริง โดยนำหลักการพัฒนามนุษย์ตามแนวทางพุทธศาสนา มาวิเคราะห์ บูรณาการร่วมกับทฤษฎีเศรษฐกิจพอเพียง เพื่อแก้ปัญหาเรื่องการขาดแคลนน้ำทำการเกษตร จึงเกิดเป็นการพัฒนา โคก หนอง นา ที่ยั่งยืน ทำให้แก้ปัญหา ขาดแคลนน้ำ ความยากจน ปลดหนี้ ทำให้มีความเป็นอยู่ที่ดี มีอาหารที่ปลอดสารพิษที่ผลิตได้เอง มีสุขภาพกาย สุขภาพใจที่ดี ได้ออกกำลังกาย มีอากาศบริสุทธิ์ ปราศจากมลภาวะ ช่วยลดรายจ่าย มีรายได้เพิ่มมาหมุนเวียนตลอดปีและเป็นเครื่องมือสำคัญในการอยู่ร่วมกันอย่างมีความสุข โดยไม่เบียดเบียนตนเองและผู้อื่น แม้ยามเมื่อเกิดภัยพิบัติ น้ำท่วม ภัยแล้ง ตลอดจนโรคระบาดต่างๆ ก็สามารถพึ่งพาตนเองได้ และที่สำคัญยังเป็นที่พึ่งให้คนอื่นหรือสังคมได้อีกด้วย ซึ่งเมื่อวิเคราะห์แล้วพบว่าเป็นโครงการที่ตอบโจทย์การพัฒนาที่ยั่งยืนตามแนวพุทธสันติวิธี สามารถแก้ไขปัญหาได้ครอบคลุมอย่างยั่งยืน มีความเป็นอยู่ที่สมดุล กลมกลืนกับธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ทำให้ดำรงชีวิตได้อย่างมีความสุข เกิดสันติสุขทั้งภายนอกและภายใน

คำสำคัญ: ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง; โคกหนองนา โมเดล; การพัฒนาที่ยั่งยืนแนวพุทธ; พุทธสันติวิธี

*Received April 14, 2023; Revised May 3, 2023; Accepted May 11, 2023

Abstract

This article aimed to study the application of Buddhist peaceful means based on the concept of Khok Nong Na Model development, it was found that the development of Khok Nong Na could lead to sustainable development according to international principles and the context of Thai society's way of life. By analyzing the principles of human development according to Buddhism and integrating them with the theory of sufficiency economy to solve the problem of water shortage for farming. Therefore, the development of Khok Nong Na was sustainable, which solved the problems of water shortage, poverty, debt relief, and brought good living conditions by. having non-toxic food that could be produced by oneself, having good physical and mental health and by getting exercise. There was clean air without pollution to help reduce expenses by generating additional income throughout the year and was an important tool for living together happily. without harming oneself and others. Even when there were disasters, floods, droughts, and various epidemics. People could be self-reliant and most importantly, it could also depend on other people or society as well. after analyzing the fact, it was found that it was the project that met the needs of sustainable development in accordance with Buddhist peaceful means that was able to solve problems in a sustainable way by having a balanced existence in harmony with nature and the environment that made life happy internally and externally.

Keywords: Sufficiency Economy Philosophy; Khok Nong Na Model; Buddhist Sustainable Development; Buddhist Peaceful Means

บทนำ

จากการประชุมสหประชาชาติ สมัยสามัญ ครั้งที่ 70 เมื่อวันที่ 25 กันยายน พ.ศ. 2558 มีผู้นำจาก 193 ประเทศทั่วโลกได้ร่วมรับรองวาระเป้าหมายการพัฒนาอย่างยั่งยืน (SDGs) เป็นเอกสารวาระการพัฒนา 2030 (The Agenda) ซึ่งประกอบด้วย 17 เป้าหมาย (Goals) 169 เป้าประสงค์ (Targets) เพื่อเป็นกรอบ หรือทิศทางที่สำคัญต่อการพัฒนาร่วมกันของประชาคมโลก (SDGs.ออนไลน์, 2566) สำหรับประเทศ ไทยเป็นประเทศหนึ่งที่ได้ร่วมรับรองเป้าหมายการพัฒนาอย่างยั่งยืน ทำให้รัฐบาลเห็นความสำคัญต่อเป้าหมาย

การพัฒนาอย่างยั่งยืน โดยได้นำมาเป็นกรอบในการกำหนดยุทธศาสตร์ในการพัฒนาประเทศ จัดทำแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่12 (พ.ศ. 2560 - 2564) และจัดทำแผนยุทธศาสตร์ชาติ 20 ปี (พ.ศ. 2560 - 2579) เพื่อผลักดันให้ประเทศไทยพัฒนาสู่ความ “มั่นคง มั่งคั่ง ยั่งยืน” (กองนโยบายและแผน, 2561) การพัฒนาโคกหนองนาที่ยั่งยืนมีความเชื่อมโยงกับแผนพัฒนาฯ ฉบับที่ 12 ถึง 2 ยุทธศาสตร์ด้วยกัน ได้แก่ ยุทธศาสตร์การสร้างความเข้มแข็งทางเศรษฐกิจอย่างยั่งยืน และยุทธศาสตร์การเติบโตที่เป็นมิตรกับสิ่งแวดล้อมเพื่อการพัฒนาอย่างยั่งยืน (สำนักงานสภาพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, 2565) ตามแผนยุทธศาสตร์ชาติ 20 ปี ทำให้เกิดการขับเคลื่อนแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติลงสู่ทุกจังหวัดของประเทศไทย โดยแต่ละจังหวัดได้กำหนดยุทธศาสตร์ ให้สอดคล้องกับแผนพัฒนาฯและบริบทสภาพพื้นที่ของแต่ละจังหวัด

จากการเปลี่ยนแปลงของธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมในปัจจุบัน ทั้งโดยธรรมชาติปรับเปลี่ยนเองหรือโดยผลกระทบจากการทำลายของมนุษย์ก็ตาม รวมถึงภัยพิบัติที่เกิดขึ้น เช่น ปัญหาภัยแล้ง ปัญหาน้ำท่วม ปัญหาคุณภาพดิน เป็นต้น ซึ่งการเปลี่ยนแปลงไปของธรรมชาตินี้ได้ส่งผลกระทบต่อผลผลิตทางการเกษตรและชีวิตความเป็นอยู่ของเกษตรกร จนกลายเป็นปัญหาความไม่มั่นคงในฐานะความเป็นอยู่ของประชาชนในภาคเกษตรกรรม และเกี่ยวเนื่องสัมพันธ์กระทบไปทุกระบบทุกอาชีพ ซึ่งเป็นผลสะท้อนต่อความมั่นคงของระบบเศรษฐกิจ โดยรวมของประเทศ

ปัจจุบันหน่วยงานต่าง ๆ ได้ให้ความสำคัญอย่างมาก จึงได้มีการระดมความรู้ความคิดตลอดจนแนวทาง วิธีการ เพื่อการปรับตัว โดยการแก้ไขปัญหานั้น ควรต้องคำนึงถึง ความสอดคล้องกับแผนพัฒนาเศรษฐกิจสังคมแห่งชาติ ที่มีมติว่า หลักการพัฒนาประเทศที่สำคัญใน ระยะแผนพัฒนาฯ ฉบับที่12 ยึดหลัก “ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง” “การพัฒนาที่ยั่งยืน” และ“คนเป็นศูนย์กลางการพัฒนา”ที่ต่อเนื่องจาก 2 แผนพัฒนาฯ ฉบับที่ 9-11 และยึดหลักการ เจริญเติบโตทางเศรษฐกิจ ที่ลดความเหลื่อมล้ำ และขับเคลื่อนการเจริญเติบโต จากการเพิ่มผลผลิต บนฐานการใช้ภูมิปัญญาและนวัตกรรม (สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, 2559) เพื่อให้สอดคล้องกับ บริบทของประเทศ เช่น โครงการ โคก หนอง นาโมเดล เป็นต้น

ดังนั้น เพื่อเป็นการตอบโจทย์การนำหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงมาต่อยอดเป็นโครงการใหม่ขึ้นมา กล่าวคือ โครงการโคกหนองนาโมเดล จะเป็นโครงการที่ยั่งยืนต่อไปได้จริง หรือไม่ ผู้วิจัยจึงได้ยกหลักการปฏิบัติ และแนวคิดของโครงการโคกหนองนาโมเดลมาวิเคราะห์ เปรียบเทียบกับแนวทางการพัฒนาที่ยั่งยืนเชิงพุทธซึ่งเป็นแนวทางแห่งมัชฌิมาปฏิปทา แล้ว พิจารณาว่าเป็นไปเพื่อความยั่งยืนได้ดีจริงหรือไม่

วารสารสหวิทยาการนวัตกรรมปริทรรศน์
ปีที่ 6 ฉบับที่ 5 กันยายน - ตุลาคม 2566 น. 159-171.

ความเป็นมา และความสำคัญของ โคก หนอง นา

ประเทศไทยเป็นประเทศเกษตรกรรม ดังนั้นภาคการเกษตรจึงมีบทบาทสำคัญต่อการพัฒนาประเทศ โดยเฉพาะอย่างยิ่งด้านเศรษฐกิจ แต่ถึงกระนั้นเกษตรกรก็ยังคงมีฐานะยากจน เนื่องจากเผชิญกับปัญหาต่างๆ เช่น สภาพอากาศที่เปลี่ยนแปลง โรคระบาดและแมลง การขาดความรู้ และเทคโนโลยีที่ทันสมัยในการทำเกษตร ซึ่งล้วนส่งผลทำให้ผลผลิตทางการเกษตรตกต่ำ จนก่อให้เกิดปัญหาต่างๆ ตามมา เช่น ปัญหาหนี้สิน ความยากจน และการอพยพแรงงาน จากชนบทสู่เมืองใหญ่ เป็นต้น จึงทำให้ภาคการเกษตรของไทยจำเป็นต้องได้รับการพัฒนาศักยภาพ ด้านการผลิตและการตลาดอย่างต่อเนื่อง (กรมส่งเสริมการเกษตร, 2556) ดังนั้นภาครัฐทั้งส่วนกลางและส่วนภูมิภาค จึงต้องให้ความสำคัญในด้านการพัฒนาการเกษตร เพื่อมุ่งหวังให้เกษตรกรในพื้นที่มีรายได้ สามารถพัฒนาความเป็นอยู่และคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้น

เศรษฐกิจพอเพียง เป็นปรัชญาพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่9 ทรงชี้ถึงแนวการดำรงอยู่และปฏิบัติตนของประชาชนในทุกระดับตั้งแต่ ระดับครอบครัว ชุมชน จนถึงระดับรัฐ ทั้งในการพัฒนาและบริหารประเทศให้ดำเนินไปในทางสายกลาง โดยเฉพาะการพัฒนาเศรษฐกิจเพื่อให้ก้าวทันต่อโลกยุคโลกาภิวัตน์ เศรษฐกิจพอเพียง เป็นกรอบแนวคิด ซึ่งมุ่งให้ทุกคนสามารถพึ่งพาตัวเองได้ รวมถึงการพัฒนาให้ดียิ่งขึ้น จนเกิดความยั่งยืน คำว่า พอเพียง คือ การดำเนินชีวิตแบบทางสายกลาง โดยตั้งอยู่บนหลักสำคัญสามประการ คือ ความพอประมาณ ความมีเหตุผล และการมีภูมิคุ้มกันที่ดี (มูลนิธิปิดทองหลังพระ สืบสานแนวพระราชดำริ, 2564)

ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงได้เกิดขึ้นครั้งแรก เมื่อวันที่ 18 กรกฎาคม พ.ศ.2517 โดยเริ่มจากพระบรมราโชวาทของพระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตร (รัชกาลที่9) ได้พระราชทานแก่นิสิตมหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ ทรงเน้นความสำคัญของการพัฒนาประเทศ แบบสร้างพื้นฐาน คือความพอมี พอกิน พอใช้ ซึ่งต่อมาในปี พ.ศ.2540 ได้เกิดปัญหาวิกฤตการณ์เศรษฐกิจ พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช ได้ทรงพระราชดำรัสเนื่องในโอกาสวันเฉลิมพระชนม์พรรษา 5 ธันวาคม พ.ศ. 2540 ณ ศาลาดุสิดาลัยสวนจิตรลดา เรื่องเศรษฐกิจพอเพียงอีกครั้ง เพื่อหาแนวทางแก้ปัญหาให้กับประเทศ และประชาชนเริ่มรู้จักและน้อมนำหลัก ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงไปใช้ในชีวิตประจำวัน

จากปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง สู่ โคกหนองนา โมเดล เป็นการทำเกษตรแบบผสมผสานที่นิยมอย่างแพร่หลายจนเป็นกระแสในปัจจุบัน ได้เกิดขึ้นจากการที่ ดร.วิวัฒน์ ศัลยกำธร ประธานสถาบันเศรษฐกิจพอเพียง พระอาจารย์สังคม ธนปัญโญ ผู้อำนวยการ

ศูนย์ปฏิบัติธรรมและผู้ร่วมก่อตั้งโรงเรียนปูทะเลย์มหาวิชชาลัย มาบเอื้อง รวมทั้งทีมงาน โดยพระอาจารย์สังคมฯ เป็นผู้ที่ทำให้เกิดคำว่าโคกหนองนา เกิดขึ้นเนื่องจากในชั่วโมงการอบรมวิชางานศิลปะ ได้พาเด็กซึ่งเป็นอนาคตของชาติมาเรียนรู้ เรื่องของโคกหนองนา โดยมีครูศิลปะ ครูอ้อยและพระอาจารย์สังคม ได้ปั้นดินปั้นทรายขึ้นเป็นโมเดลของเกษตรทฤษฎีใหม่ เพื่อฝึกให้เด็กได้เรียนรู้ การบริหารจัดการพื้นที่ผ่านการเล่น งานฝีมือ เพื่อให้เด็กได้เข้าใจ มีความสนุกด้วย แม้คนที่สอนศิลปะและเด็กเองก็ไม่รู้ว่านี่คือเกษตรทฤษฎีใหม่ พอเห็นโมเดลที่ทำก็อุทานขึ้นมาว่า นี่เขาเรียกโคกหนองนา นี้จึงเป็นจุดเริ่มต้นของ คำว่าโคกหนองนา ซึ่งต่อมาดร.วิวัฒน์ ศัลยกำธร ได้น้อมนำเอาแนวพระราชดำริเรื่องเกษตรทฤษฎีใหม่ที่มีมากกว่า 40 ทฤษฎี มาใช้ในแปลงเกษตรทฤษฎีใหม่ ในรูปแบบที่สมบูรณ์มากขึ้น จึงได้เริ่มใช้คำว่าโคกหนองนาตั้งแต่นั้นเป็นต้นมา

ต่อมาพระบาทสมเด็จพระปรเมนทรรามาธิบดีศรีสินทรมหาวชิราลงกรณ พระวชิรเกล้าเจ้าอยู่หัว ได้ทรงเสด็จขึ้นครองราชย์ และมีปฐมบรมราชโองการ กับพสกนิกรชาวไทยว่าพระองค์ท่านจะทรงสืบสาน ต่อยอดและครองแผ่นดินโดยธรรม เพื่อประโยชน์แก่ชาวราษฎร และพระองค์ได้ทรงศึกษาค้นคว้า ในที่สุดก็ทรงพระราชทานโครงการ ให้กับกรมราชทัณฑ์ ชื่อ โคกหนองนาแห่งน้ำใจและความหวัง เพื่อที่จะช่วยให้ผู้ที่หลงผิด ต้องโทษจำขังที่จะลดโทษ ได้มีความรู้ที่จะช่วยเหลือตัวเองได้ อีกทั้งโครงการที่พระเจ้าอยู่หัวฯ ได้ทรงพระราชทานให้แก่กรมราชทัณฑ์ จึงเป็นโครงการที่ช่วยปกป้องทุกคนให้เป็นคนดี ทำสัมมาอาชีพให้ตัวเองสามารถดำรงชีวิตอยู่อย่างสุจริต มีความปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สิน และต่อมาพระอาจารย์สังคมฯ ได้มีพระปฏิบัติในการสนองแนวพระราชดำริ พระราชปณิธานของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว อย่างเต็มเปี่ยมแล้ว ยังได้เติมวิชาในเรื่องของธนาคารน้ำลงในโคกหนองนา และได้น้อมนำมาเผยแพร่เป็นโคกหนองนาดาราโมเดล ให้เป็นที่รู้จักกันโดยทั่วไป ช่วยกระตุ้นปลุกเร้า ให้ผู้คนได้สนใจ ศึกษา เรียนรู้ และทำตามเพื่อแก้ปัญหาเรื่องการขาดแคลนน้ำทำการเกษตรและมีพื้นที่จำกัด ให้เกิดการแก้ปัญหาได้ครอบคลุมทุกด้าน โดยแบ่งพื้นที่ออกเป็นสัดส่วน 30:30:30:10 สำหรับทำ โคก:หนอง:นา:ที่อยู่อาศัย โดยมีองค์ประกอบ ดังนี้

โคก ขุดดินทำเป็นหนองน้ำ นำดินที่ขุดมาทำโคก บนโคกปลูกไม้ 5 ระดับ คือไม้สูง ไม้กลาง ไม้เตี้ย ไม้เรี่ยดิน และไม้หัวใต้ดิน เพื่อให้มีระบบรากหลายหลาก ช่วยทำให้รากอุ้มน้ำไว้ ปลูกไม้ 3 อย่าง คือ ไม้ใช้สอย ไม้กินได้ และไม้เศรษฐกิจ ซึ่งไม้ดังกล่าวมีประโยชน์ 4 อย่าง คือ ทำให้ พออยู่ พอกิน พอใช้ พอร่มเย็น การปลูกพืช ผัก สวนครัว เลี้ยงเป็ด เลี้ยงไก่ เลี้ยงปลา เป็นเศรษฐกิจพอเพียงขั้นพื้นฐาน ก่อนเข้าสู่ขั้นก้าวหน้า คือ ทำบุญ ทำทาน เก็บรักษา ค้าขาย และเชื่อมโยงเป็นเครือข่าย ปลูกบ้านเรือนที่อยู่อาศัยให้สอดคล้องกับสภาพภูมิประเทศและภูมิอากาศ

หนอง เป็นที่กักเก็บน้ำจากธรรมชาติ เพื่อให้มีน้ำไว้ใช้ตลอดปีและยามขาดแคลนน้ำในหน้าแล้ง ทำฝายทดน้ำเพื่อเก็บน้ำเข้าไว้ในพื้นที่ให้มากที่สุด โดยเฉพาะ เมื่อพื้นที่โดยรอบไม่มีการกักเก็บน้ำ โดยทำฝายทดน้ำ เก็บไว้ใช้ยามหน้าแล้งหรือจำเป็น และในยามน้ำท่วม เป็นที่รับน้ำ เพิ่มการระบายน้ำยามน้ำหลากจะไหลลงมายังหนองน้ำ หลุมขนมครกและขุดคลองไส้ไก่ หรือคลองระบายน้ำรอบพื้นที่ตามภูมิปัญญาชาวบ้าน โดยขุดให้คดเคี้ยวไปตามพื้นที่ เพื่อให้น้ำกระจายเต็มพื้นที่เพิ่มความชุ่มชื้น ลดพลังงานในการรดน้ำต้นไม้

นา เป็นพื้นที่ปลูกข้าว ยกคันนาให้มีความสูงและกว้าง เพื่อใช้เป็นที่รับน้ำ ยามน้ำท่วม ปลูกพืชผักอาหารสมุนไพรตามคันนา โดยเริ่มจากการฟื้นฟูดิน ด้วยการทำนาข้าวอินทรีย์ คืนชีวิตเล็กๆ หรือจุลินทรีย์กลับคืนสู่ดินใช้การควบคุมปริมาณน้ำในนาเพื่อคุมหญ้า ไม่ใช้สารเคมีกำจัดหญ้า ทำให้ปลอดภัยทั้งคนปลูกและคนบริโภค

ความหมาย ของ โคก หนอง นา โมเดล คือ การพัฒนาจัดการพื้นที่การเกษตร ซึ่งเป็นการผสมผสานของเกษตรทฤษฎีใหม่ร่วมกับภูมิปัญญาพื้นบ้านของไทยที่มีความเหมาะสมสอดคล้องกับสภาพธรรมชาติที่มีอยู่ในพื้นที่นั้นๆ เป็นการให้ธรรมชาติจัดการตัวของมันเอง โดยมีมนุษย์เป็นส่วนส่งเสริมให้สำเร็จเร็วขึ้นอย่างเป็นระบบ เป็นต้นแบบที่สถาบันเศรษฐกิจพอเพียง และมูลนิธิกสิกรรมธรรมชาติได้น้อมนำพระราชดำรัสของในหลวงรัชกาลที่ 9 ในเรื่องเศรษฐกิจพอเพียงและเกษตรทฤษฎีใหม่ มาใช้บริหารจัดการน้ำและพื้นที่ทำการเกษตร โดยมุ่งหวังที่จะสร้างจุดเปลี่ยนให้กับชุมชน ที่จะสามารถช่วยแก้ไขปัญหาสำคัญ ที่ทำให้เกิดความเป็นอยู่ที่สมดุล มีกิน มีใช้ มีรายได้ หมุนเวียนตลอดปี ได้อย่างครอบคลุมและยั่งยืน (สำนักงานพัฒนาชุมชนอำเภอเมืองสุโขทัย, 2563) เป็นโครงการที่เกิดจากการนำศาสตร์พระราชา ทฤษฎีเศรษฐกิจพอเพียงมาต่อยอด เพื่อทำให้การดำรงชีวิต และปฏิบัติตนของคนในทุกระดับ ตั้งแต่ระดับครอบครัว ระดับชุมชน จนถึงระดับรัฐ ทั้งในการพัฒนาและบริหารประเทศ ให้ดำเนินไปในทางสายกลาง โดยเฉพาะการพัฒนาเศรษฐกิจเพื่อก้าวทันต่อโลกยุคโลกาภิวัตน์

หลักการ โคก หนอง นา

หลักการโคกหนองนา เกิดจากการนำเกษตรทฤษฎีใหม่มาต่อยอด เพื่อแก้ปัญหาเรื่องการขาดแคลนน้ำทำการเกษตร

1. ใช้หลัก พอประมาณ มีเหตุผล และมีภูมิคุ้มกันที่ดี การดำเนินชีวิตบนทางสายกลาง ตั้งอยู่บนความไม่ประมาท ใช้ความรู้ และคุณธรรม พึ่งพาตนเองได้ สามารถพัฒนาให้เกิดความยั่งยืนได้

2. แก้ปัญหาขาดแคลนน้ำในฤดูแล้ง ด้วยการขุดหนองเพื่อใช้กักเก็บน้ำไว้ใช้ยามหน้าแล้งให้เพียงพอ หรือจำเป็น ขุดคลองให้ลึกหน้าแคบ ลดการระเหยของน้ำ สามารถกักเก็บ ใช้ทำการเกษตรผสมผสาน ตลอดจนทำนาได้ตลอดทั้งปี ขุดคลองไส้ไก่ หรือคลอง

ระบายน้ำรอบๆ ให้คดเคี้ยวไปตามพื้นที่เพื่อทำให้น้ำกระจายเต็มพื้นที่ เพิ่มความชุ่มชื้นของดิน ลดพลังงานในการรดน้ำต้นไม้ไปทั่วพื้นที่ ทำให้เกิดการกระจายความชุ่มชื้นของดิน

3. แก้ปัญหาน้ำท่วม น้ำหลากในฤดูฝน ด้วยการกักเก็บน้ำไว้ใน หนอง หลุมขนมครก หัวคันนา คลองไส้ไก่ ทำฝายทดน้ำเพื่อเก็บน้ำเข้าไว้ในพื้นที่ให้มากที่สุด และไว้ใช้ยามหน้าแล้ง โดยเฉพาะเมื่อพื้นที่โดยรอบไม่มีการกักเก็บน้ำ น้ำจะหลากลงมายังหนองน้ำ และคลองไส้ไก่

4. แก้ปัญหาคุณภาพดินที่เสื่อมโทรมด้วยการปรับโครงสร้างของดินโดยใช้ปุ๋ยอินทรีย์ต่าง ๆ เช่นปุ๋ยหมัก ปุ๋ยชีวภาพ ปุ๋ยพืชสด เพื่อเพิ่มความร่วนซุยทำให้ดินอุ้มน้ำได้ดี ปลูกพืชป้องกันการชะล้างพังทลายของดินเช่นแฝก และปลูกพืชบำรุง คลุมดิน เช่น พืชตระกูลถั่วต่าง ๆ

5. มีการปลูกป่า 3 อย่างประโยชน์ 4 อย่าง ทำให้พออยู่ พอกิน พอใช้ พอร่มเย็น เกิดความเป็นอยู่ที่สมดุล มีกิน มีใช้ มีรายได้ หมุนเวียนตลอดปี ได้อย่างครอบคลุมและยั่งยืน

พุทธสันติวิธี

การกำเนิดและพัฒนาการของสันติวิธีในทางพุทธศาสนานั้น เกิดจากเมื่อมนุษย์อาศัยอยู่ร่วมกันในสังคมมีความต้องการที่ไร้ขีดจำกัด แต่ทรัพยากรที่มีอยู่มีจำกัด ไม่เพียงพอสนองความต้องการของกลุ่มชนเหล่านั้น จึงจำเป็นต้องสร้างกติกาขึ้นมาเพื่อใช้เป็นหลักในการแบ่งปัน ทรัพยากรให้สอดคล้องกับความต้องการของกลุ่มชน เพื่อให้สามารถอยู่ร่วมกันอย่างมีความสุข

พุทธสันติวิธี หมายถึง วิธี ข้อปฏิบัติ หรือวิธีที่พระพุทธเจ้า ใช้เป็นเครื่องมือในการจัดการความขัดแย้งอย่างสันติ เพื่อให้กลุ่มชนในสังคมอยู่ร่วมกันอย่างสันติ มีความสุข แบ่งออกเป็น 3 ประเภท คือ

1. พุทธสันติวิธีในการจัดการความขัดแย้ง หมายถึงเป็นเครื่องมือในฐานะเพื่อเข้าไปแก้ไข จัดการความขัดแย้ง และสร้างภูมิคุ้มกันทางจิต

2. พุทธสันติวิธีในการดำเนินชีวิต หมายถึง เป็นเครื่องมือในการดำเนินชีวิตที่ไม่เบียดเบียนตนเอง และผู้อื่น เช่น ศีล5 พรหมวิหาร4 ทำให้การดำเนินชีวิตมีความสุข เกิดสันติทั้งภายในและภายนอก

3. พุทธสันติวิธีในการเรียกร้องความต้องการมุ่งเพื่อความผาสุกของหมู่สงฆ์และสังคมโดยส่วนรวม (พระมหาหรรษา ธมมหาโส, 2564)

วารสารสหวิทยาการนวัตกรรมปริทรรศน์
ปีที่ 6 ฉบับที่ 5 กันยายน - ตุลาคม 2566 น. 159-171.

การพัฒนาที่ยั่งยืน

การพัฒนาที่ยั่งยืน (Sustainable Development) มีสาเหตุเกิดจากการพัฒนาที่ผ่านมา มุ่งเน้นแต่การพัฒนาเศรษฐกิจด้านวัตถุเป็นสำคัญ โดยไม่คำนึงถึงผลเสียที่เกิดขึ้นกับธรรมชาติ ทำให้ธรรมชาติเสื่อมโทรม จึงเป็นปัญหาให้เกิดการพัฒนาที่ไม่ยั่งยืน คณะกรรมาธิการโลกว่าด้วยสิ่งแวดล้อมและการพัฒนา ได้ให้ความหมาย “การพัฒนาที่ยั่งยืน” คือ “การพัฒนาที่สนองความต้องการของปัจจุบัน โดยไม่ทำให้คนในรุ่นอนาคตต้องประนีประนอมยอมลดความต้องการของเขา ในการที่จะสนองความต้องการของเขาเอง โดยนัยหมายถึง คนในยุคปัจจุบันทำลายธรรมชาติสิ่งแวดล้อมให้เสียหาย เสื่อมโทรม ทำให้ทรัพยากรธรรมชาติ ลดน้อย ร่อยหรอลงไป ทำให้คนรุ่นอนาคต ได้รับการสนองตอบความต้องการตามธรรมชาติไม่เต็มที่”

หลักการทางพุทธศาสนา ให้ยอมรับความจริง เรื่องธรรมชาติมนุษย์มีกิเลส แต่สามารถแก้ไขได้เพราะมนุษย์มีศักยภาพที่สามารถฝึกพัฒนาและแก้ไขปรับปรุงตนเอง เปลี่ยนกิเลสให้เป็นคุณธรรมและปัญญาได้ ด้วยการฝึกอย่างถูกต้องตามกระบวนการพัฒนาแนวพุทธ ทำให้มนุษย์มีความสุขอิสระภาพในตน ก่อให้เกิดผลของการพัฒนาที่ยังยืนได้ (พระธรรมปิฎก ป.อ.ปยุตโต, ม.ป.ป.) ในความหมายการพัฒนาที่ยั่งยืนแนวพุทธศาสตร์ชองพระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต) ได้แสดงทัศนะว่า การพัฒนาที่ยั่งยืนแนวพุทธ ต้องมีการพัฒนาแยกเป็น 2 ส่วน คือ 1. การพัฒนาคน เรียกว่า ภาวนา ส่วนที่ 2. การพัฒนาวัตถุพัฒนาสภาพแวดล้อม เรียกว่า วัฒนา หรือพัฒนา โดยเน้นให้ความสำคัญกับการพัฒนาคนเป็นแกนกลาง จึงต้องมีการพัฒนามนุษย์และเอามนุษย์ที่มีการพัฒนาแล้วเป็นศูนย์กลางในการพัฒนา ซึ่งระบบการพัฒนามนุษย์ ประกอบด้วย 3 ด้านของการดำรงชีวิตของมนุษย์ คือ พฤติกรรม จิตใจ และปัญญา ซึ่งมีความสัมพันธ์อาศัยกันและส่งผลต่อกัน เป็นปัจจัยแก่กันในกระบวนการพัฒนา จึงต้องพัฒนาเต็มทั้งคน และด้วยเหตุที่มนุษย์มีปัจจัยที่มีเจตจำนง หรือเป็นปัจจัยตัวกระทำ ในขณะที่ตัวมนุษย์เองมีความหมาย 2 ส่วน คือ ในฐานะบุคคลที่เป็นส่วนร่วมในสังคม และในฐานะชีวิตที่เป็นสภาวะอันมีในธรรมชาติ คือ ธรรมชาติส่วนหนึ่ง การแก้ปัญหาด้วยการบูรณาการ ก็คือการเปลี่ยนแปลงที่จะทำให้โลกมนุษย์กับโลกธรรมชาติไปดีด้วยกันและดียิ่งขึ้นด้วยกันอย่างกลมกลืนและเกื้อกูลกัน ดังนั้น การพัฒนาที่ยั่งยืน จึงหมายถึง การพัฒนาคน ครบทั้งพฤติกรรม จิตใจ และปัญญา และให้คนที่พัฒนาเต็มระบบเป็นแกนกลาง หรือปัจจัยตัวกระทำ นำการพัฒนาคน และคนที่พัฒนาแล้วนั้น ไปประสานปรับเปลี่ยนบูรณาการในระบบสัมพันธ์องค์รวมใหญ่ของการพัฒนา คือ ทั้ง มนุษย์ สังคม ธรรมชาติและเทคโนโลยี (ดลพัฒน์ ยศธร, 2542) เป้าหมายการพัฒนาที่ยั่งยืนแนวพุทธของพระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตโต) กล่าวว่า มนุษย์ต้องเข้าแทรกระหว่างการพัฒนากับสภาวะแวดล้อม การพัฒนาที่ยั่งยืนจะต้องเป็นระบบและเป็นกระบวนการ การ

แก้ปัญหาแบบที่เรียกว่าบูรณาการ (Integrated) คือทำให้เกิดเป็นองค์รวม (Holistic) หมายความว่า องค์ประกอบทั้งหลายที่เกี่ยวข้องจะต้องมาประสานกันครบถ้วนเป็นบูรณาการและสัมพันธ์กันถูกต้องและพอดีทั่วตลอดองค์รวม และมีลักษณะการมีดุลยภาพ หรืออีกนัยหนึ่ง คือ การทำให้กิจกรรมของมนุษย์สอดคล้องกับกฎเกณฑ์ของธรรมชาติ

ดังนั้น จึงสรุปได้ว่าหลักการพัฒนาที่ยั่งยืนแนวพุทธ จะใช้คนเป็นศูนย์กลาง โดยเริ่มต้นที่พัฒนาคนก่อนด้วยการพัฒนาระบบการดำเนินชีวิตทั้ง 3 ด้านของคน คือ ด้านพฤติกรรม ด้านจิตใจ ด้านปัญญา โดยใช้หลักไตรสิกขา คือ ศีล สมาธิ ปัญญา จนบรรลุจุดหมายเป็นผู้ได้รับการพัฒนาแล้ว แล้วจึงนำไปสู่บูรณาการของการพัฒนา มนุษย์สังคม ธรรมชาติสิ่งแวดล้อม เศรษฐกิจ วิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี

แนวทางกระบวนการพัฒนาที่ยั่งยืนแนวพุทธ

การก้าวไปสู่ความสำเร็จในการพัฒนาที่ยั่งยืน ประกอบด้วย 2 ส่วน คือ

1. ระบบการพัฒนาคน โดยหลักไตรสิกขา ได้แก่

ก.กายภาวนา: (physical development) คือการใช้อินทรีย์ทั้ง 5 หู ตา จมูก ลิ้น กาย ใจ ในการรับรู้ กับสิ่งแวดล้อมทางกายภาพ เลือกเสพบริโภคใช้ทรัพยากรอย่างมีสติ ให้ได้รับความรู้ และคุณค่าที่ดีงาม ใช้สอยด้วยปัญญา ในทางที่เกื้อกูลเป็นคุณ รู้จักใช้ชีวิตที่ดีมีความสุขอย่างเกื้อกูลกับธรรมชาติ

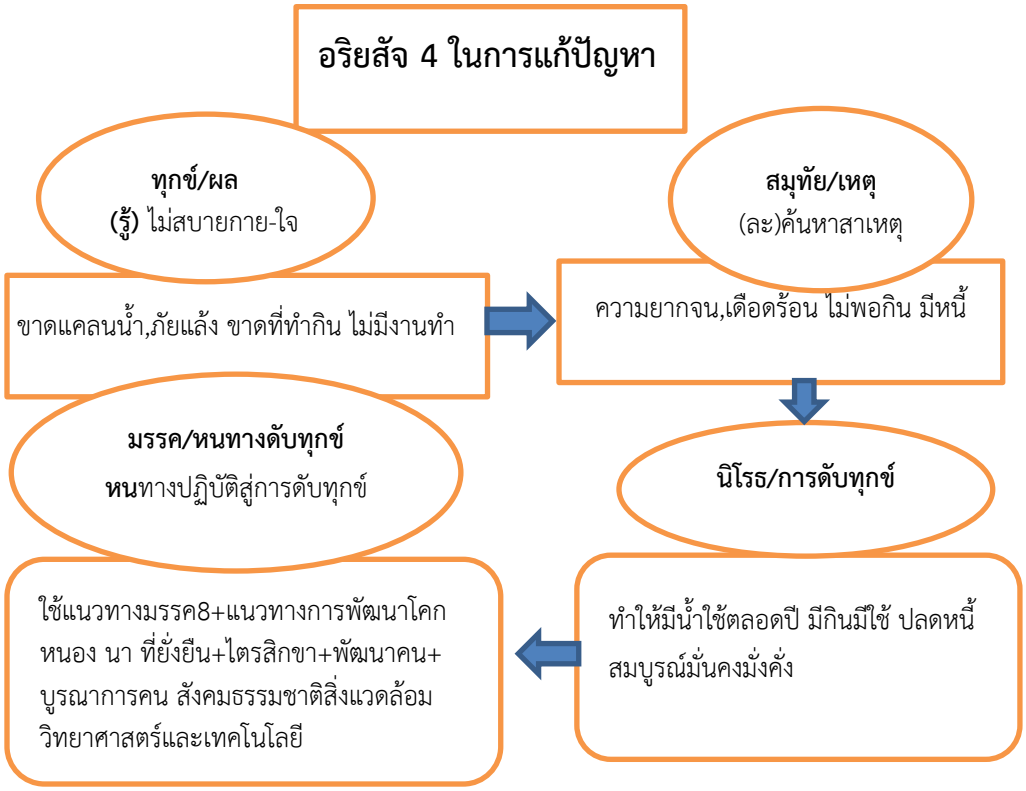
ข. ศีลภาวนา: (moral development) คือ การรู้จักสงเคราะห์เกื้อกูล ทำให้เกิดไมตรี มีความสามัคคีในการอยู่ร่วมกัน ดำเนินชีวิตที่ดี ประกอบอาชีพสุจริต ไม่เบียดเบียนหรือก่อความเดือดร้อนเสียหายต่อมนุษย์ สัตว์ และสิ่งแวดล้อม

ค. จิตภาวนา (emotional development) คือการทำจิตใจให้เข้มแข็ง มั่นคง เจริญงอกงามด้วยคุณธรรม เบิกบาน ผ่องใส จิตมีสุขภาพดี มีความสุข เชื่อมั่นในการทำความดี รู้เท่าทันตามความเป็นจริง มีความรู้สึกเป็นอิสระ

ง. ปัญญาภาวนา (intellectual development) คือ การฝึกอบรมปัญญา ให้รู้เข้าใจสิ่งทั้งหลายตามความเป็นจริง รู้เท่าทันเห็นโลกและชีวิตตามสภาวะ รู้จักใช้ปัญญาแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้น ด้วยการปฏิบัติต่อความรู้ที่ถูกต้อง ตั้งแต่ระดับรับรู้ ข้อมูลข่าวสารจากการฟัง การถ่ายทอด เข้าถึงความจริงตามเหตุปัจจัย จนถึงปัญญารู้แจ้งอย่างถึงความจริง ทำตนให้บริสุทธิ์จากกิเลสและปลอดพ้นจากความทุกข์ ทำจิตใจให้หลุดพ้นเป็นอิสระ

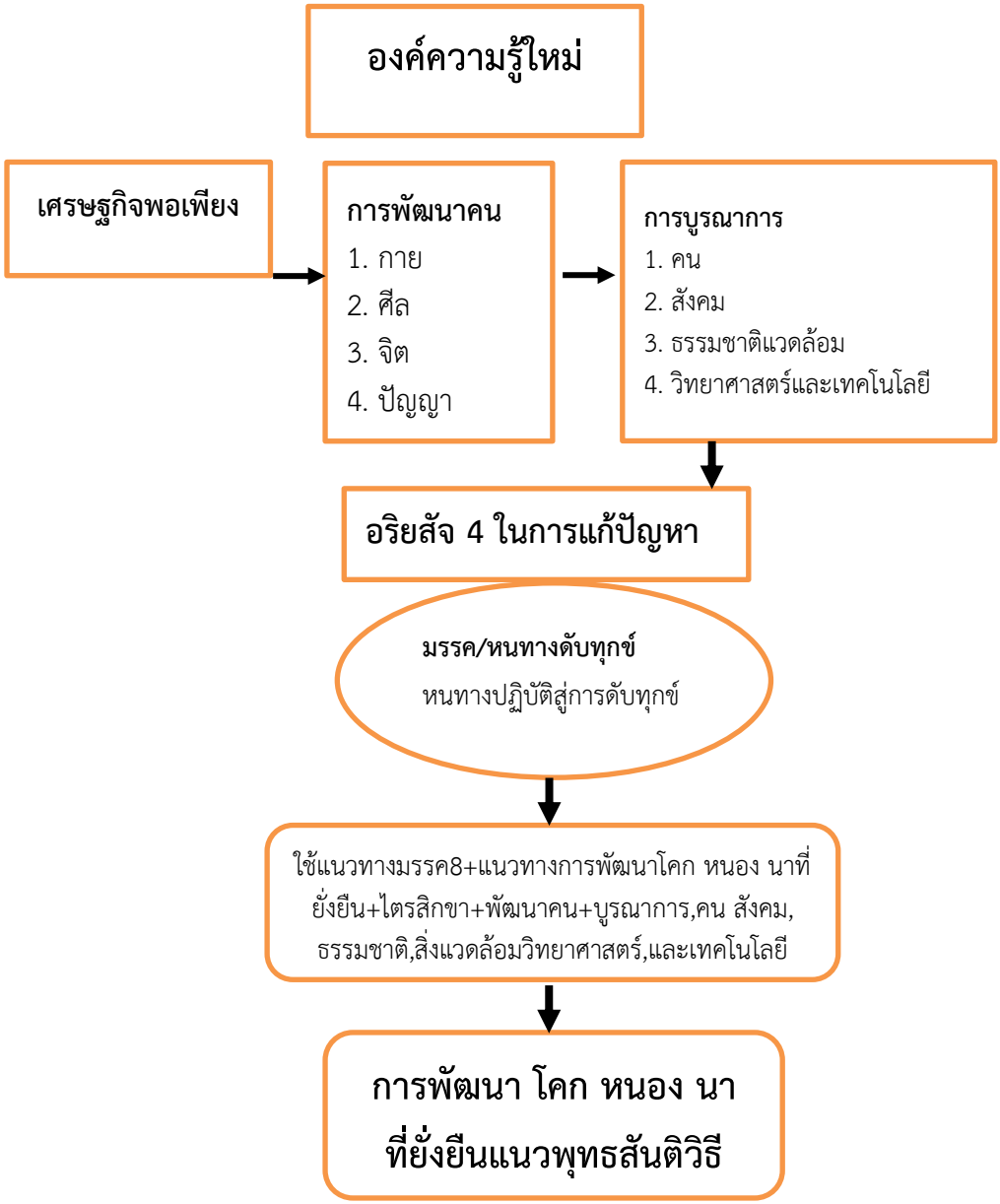
2. ระบบการพัฒนาโดยใช้อริยสัจ 4 ได้แก่ การใช้คนที่ได้รับการพัฒนาแล้ว เป็นแกนกลางในการบูรณาการระบบทั้งมนุษย์ สังคม ธรรมชาติสิ่งแวดล้อม วิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี เพื่อขับเคลื่อนการพัฒนาที่ยั่งยืน

วารสารสหวิทยาการนวัตกรรมปริทรรศน์
ปีที่ 6 ฉบับที่ 5 กันยายน - ตุลาคม 2566 น. 159-171.

ภาพที่ 1 อริยสัจ 4 ในการแก้ปัญหา

จากเงื่อนไขการพัฒนาโคกหนองนา นำมาพิจารณาเพื่อแก้ปัญหาการขาดแคลนน้ำทำการเกษตร โดยใช้หลักพุทธศาสนา คือการใช้อริยสัจ 4 ในการแก้ปัญหา ดังนี้ 1. ทุกข์ คือขาดแคลนน้ำในการปลูกพืชทำการเกษตรในฤดูแล้ง ไม่มีผลผลิต ทำให้เกิด 2. สมุทัย คือ สาเหตุของปัญหาคือ ไม่มีรายได้ ทำให้ยากจน เดือดร้อน ไม่พอกิน มีหนี้สิน 3. นิโรธ คือดับทุกข์โดยทำให้มีน้ำเพื่อใช้ในการทำเกษตรได้ตลอดปี ทำให้ได้ผลผลิต มีรายได้ พอมี พอกิน พออยู่ พอใช้ อย่างยั่งยืน ปลดหนี้ มีความมั่นคงในการดำรงชีวิต จึงพ้นทุกข์ได้ 4. มรรค เป็นข้อปฏิบัติเพื่อนำไปสู่การดับทุกข์ จึงพ้นทุกข์จากการขาดแคลนน้ำและความยากจนได้ ดังภาพที่ 1

ภาพที่ 2 องค์ความรู้ใหม่

ในการพัฒนาที่ยั่งยืนนั้นจะต้องพัฒนาคนโดยใช้หลักไตรสิกขา ได้แก่ ศีล สมาธิ ปัญญา ให้มีคุณธรรมเพื่อไปกำกับความรู้ มุ่งเน้นให้ความสำคัญกับการพัฒนาที่สมดุลทั้งด้านวัตถุ สังคม ธรรมชาติสิ่งแวดล้อม วิทยาศาสตร์เทคโนโลยี และวัฒนธรรม แล้วนำมาบูรณาการ ทำให้สามารถดำรงชีวิตอยู่ได้อย่างมั่นคง นำไปสู่การพัฒนาที่ยั่งยืนได้ (พระมหาจีรวัฒน์ กนฺตวณฺโณ, 2563)

ในการพัฒนาตามแนวพุทธสันติวิธี จะใช้หลักพุทธธรรม เช่น ศีล 5 ในดำเนินชีวิตที่ไม่เบียดเบียนตนเอง และผู้อื่นในสังคม เป็นเครื่องมือ ทำให้การดำเนินชีวิตอยู่ร่วมกันอย่างร่มเย็นเป็นสุข เกิดสันติสุขทั้งภายนอกและภายใน

สรุป

การพัฒนา โคก หนอง นา อย่างยั่งยืนตามแนวพุทธสันติวิธี เป็นการนำหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง มาพัฒนาต่อยอด เพื่อแก้ปัญหาความยากจน ความเดือดร้อนจากความเป็นอยู่ การทำมาหากินของประชาชน การขาดแคลนน้ำในฤดูแล้ง ทำให้มีน้ำใช้ทำการเกษตรได้ตลอดปี และยังใช้เป็นที่กักเก็บน้ำไว้ใช้ในฤดูฝน ป้องกันน้ำท่วม ไหลหลาก โดยนำหลักการพัฒนาที่ยั่งยืนมาพิจารณา เริ่มจากการพัฒนาคนตามหลักไตรสิกขาให้หลุดพ้นจากอำนาจ การครอบงำจากกิเลส โดยใช้วินัยและวัฒนธรรม เพื่อแก้ปัญหาสิ่งแวดล้อม จนบรรลุสู่อิสระภาพภายใน ทำให้คนเกื้อกูลต่อสิ่งแวดล้อม ไม่เบียดเบียนธรรมชาติอันเป็นเครื่องมือในการพัฒนาตามแนวพุทธสันติวิธี แล้วนำมาบูรณาการกับ สังคม ธรรมชาติ สิ่งแวดล้อม วิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี ทำให้มีชีวิตความเป็นอยู่ที่ดี มีสุข สันติ เกิดความสมดุลกับธรรมชาติสิ่งแวดล้อม เศรษฐกิจ สังคม ตลอดจนประเพณี วัฒนธรรม ตามการพัฒนาที่ยั่งยืนของไทยวิถีพุทธ

เอกสารอ้างอิง

กองนโยบายและแผน. (2561). *ยุทธศาสตร์ชาติ 20 ปี พ.ศ.2561-2580.* สืบค้น 28 มีนาคม 2566, จาก http://plan.bru.ac.th/

กรมส่งเสริมการเกษตร. (2556). *นโยบายและแนวทางการส่งเสริมการเกษตรปีงบประมาณ พ.ศ. 2557*. กรุงเทพฯ: กรมส่งเสริมการเกษตร.

ดลพัฒน์ ยศธร. (2542). *การนำเสนอรูปแบบการศึกษาเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืนตามแนวพุทธศาสตร์.* กรุงเทพฯ: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต). (ม.ป.ป.). *การศึกษาเพื่ออารยธรรมที่ยั่งยืน.* กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์ บริษัท สหธรรมิก จำกัด.

พระมหาจีรวัฒน์ กนฺตวณฺโณ. (2563). *พระพุทธศาสนากับการพัฒนาที่ยั่งยืน.* พระนครศรีอยุธยา: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

พระมหาหรรษา ธมมหาโส (นิธิบุณยากร). (2564). *พุทธสันติวิธี.* กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์ หจก. ประยูรสาส์นไทย การพิมพ์.

มูลนิธิปิดทองหลังพระ สืบสานแนวพระราชดำริ. (2564). *ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง.* สืบค้น 2 เมษายม 2566, จาก www.pidthong.org/philosophy.php

สำนักงานสภาพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ. (2565). *ธนาคารสมอง.* สืบค้น 2 เมษายน 2566, จาก https://brainbank.nesdc.go.th

สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ. (2559). *แผนฯ 12 ฉบับประชาชนนวัตกรรมคือหัวใจของการพัฒนา.* สืบค้น 30 มีนาคม 2566, จาก https://www.nesdc.go.th/ewt_dl_link.php?nid=8309

สำนักงานพัฒนาชุมชนอำเภอเมืองสุโขทัย. (2563). *โคก หนอง นา โมเดล.* สืบค้น 30 มีนาคม 2566, จาก district.cdd.go.th/muang-sukhothai/2020/01/09

SDGs.ออนไลน์. (2566). *ประเภทของข่าว.* สืบค้น 28 มีนาคม 2566, จาก https://www.sdgmove.com/intro-to-sdgs